

[Transcript] Forklart / Det viktigste valget du ikke fikk med deg

Det har vært valg i poolen.

Men om du ikke har fullt veldig nøye med på deg, så skjønner jeg egentlig det.

For den siste uka har nemlig nyhet spildet vært preget av flere store saker.

Fem av de sju er helt nye i regjering.

Mannen som drepte to svenske fotpadsupporter i...

Henrik, Philip og Jacob Ingerbiksen.

Men mens du har vært opptatt med det, så har et av Europas største land valgt ny regjering.

Og både av bortrettigheter og demokratier skjæl lå i potten.

I følgeoppositionen så har valget poolens aller siste chance til å redde demokratiet.

Du er på forklart fra Aftenposten hvor vi tar for oss én nyhet i hver episode.

I dag om det kanskje viktigste valget du ikke har fått med deg.

Og hva det betyr for oss?

Det er onsdag 25. oktober og jeg heter David Bokani.

Poolen har en av de aller strengeste av bortlovene i Europa.

Poliske myndigheter og politi har en siste tid å trappe opp kampen mot kvinne som tar av bort.

Og det er sjøl i de tilfellene hvor det er lovlig.

Human Rights Watch kaller det en abortheksjakt mot kvinne og lege.

Det her er Europakorrespondent Rakel Haugen Strand som egentlig dekket valget i poolen før resten av nyhetsbildet eksploderte.

Og en av de poliske kvinne som Human Rights Watch har snakket med er Johanna.

Johanna på 32 år forteller at to svalgte er bortpillige.

To veker senere ringte oss i gateren sin for å fortelle om av borten og om symptoma på sterk angst.

Så stod plutselig politiet på døra hennes sammen med ambulansarbeidere og Johanna ble fraktet til et sjukhus.

Der så ble det å beordre til å klase seg og sette seg på huk for en undersøkelse.

Hva sier det at du ikke lenge følte seg som et menneske?

Instrammingen som har vært i poolen er det det høyre konservative regjeringspartiet lov å rettferdighet som har trompet gjennom.

Og av bort ble også en viktig sak da polakene valgte en ny regjering nå.

Rakel, hvorfor er av bortsaken så viktig for polaker?

Tradisjonelt så har den katolske kirka en ganske stor plass i det poliske samfunnet.

Og den katolske kirka har et veldig strengt syn på av bort.

De mener at alt liv fra det unnfanget må det beskyttes omtrent for en kvær pris.

Men likevel så er det ikke total forbud i poolen, for det er ikke straffbart for kvinnen å kjøpe og ta av bort pillet sjøl.

Men det som er straffbart, det er å bist og er kvinnen i å skaffe og i å ta av bort pillet.

Og av bort pillet blir nesten alltid kjøpt på nett.

Lega kan utføre kirurgiske borta, men kun i tilfelle når det er begått våldtekt eller incest, eller når kvinns liv står i fare.

Og nå har altså politiet og myndighetnes jakt på av bortter blitt trappet opp.

Det viser en human rights watch gjennom gangen.

I følge den så ble ikke Johanna bare tatt med til undersøkelse,

men hun fikk også randsaket leiligheten og indrat mobilen sin som bevismateriale.

Og Johanna er ikke den eneste som har fortalt historien sin til human rights watch.

[Transcript] Forklart / Det viktigste valget du ikke fikk med deg

Kvinna Ola var 18 uke på vei da hun spontan aborterte, altså at hun miste fosteret. Og etter at hun hadde blitt behandlet på et sjukhus for etter virkningen av den spontane aborten, så ble hun eskralteret heim av politiet. De endevante klokken hunnes på jakt etter et foster eller bevis på at det skjedde noe straffbart. Hva etter tid sagt at hun ikke gjorde noe ulovlig at det var en spontane abort, og at det rett og lett var en tragedie for oss selv. Nå har abortkampen blitt tatt enda et skritt videre. For polske forskere har funnet opp en test som kan skremme enda flere fra å ta abort. I land hvor abort er forbudt i dag, så har kvinnen blitt forsikret om at pille som tas for abortere har to fordel. Det er at symptomene er de samme som venn spontane abort, og at pillene ikke blir avdekket når man gjør rettsmedisinske testa. Men noe stemmer emillerteer ikke det siste, for polske forskere har utviklet blodprøve for å teste om kvinnen har tatt abortpille. Den forskningen har fikk statstøte. Nå hevde han noen at de testene ville kunne brukes til å skremme kvinnen og begrense muligheten til å ta sikker abort. Det er også en frykt for at de testene kan påvirke kvinnen som bor i land hvor abort er kriminalisert, som i enkelte land i Sør Amerika eller dels data i USA. Abortsituasjonen har gjort dette valget viktig for mange polske kvinner. Men hele demokratiet i polen kan ha vært avhengig av valgresultatet. Nå kan det se ut ur at en mann med navn, Donald, kan redde det. Donald! Donald! Donald! Donald! Drakel, det valget her i polen har blitt omtalt som det viktigste for landene siden Berlinmulens fall. Hvorfor det? Det var rett og slett veldig masse som sto på spill. En ekspert som jeg snakker med i polen sier at det først og fremst var et valg om demokrati eller autokrati. Typer politisk styret er makta i samla og snakker få personer. I følge oppisjonen har valget i polens aller siste chance til å redde demokratiet. Hva er grunn til dette? De som satt i regjering frem til valget nå har satt med makta de siste otte årene. Partiet heiter lov og rettferdighetspartiet. De har blitt anklaget for å systematisk demontera det poliske demokratiet på flere måter. Det de har gjort er blant annet å endre rettsvesene, sånn at det blir politisk styrt, kontrollert av deg eller av dommerer som er loial mot partiet. Flere statler med det skal også bli regnende propagandamaskine for den siden regjeringen. I tillegg har otte år med den høyre konservativ regjeringen gjort det vanskeligere for LHBT-minoriteten i landet. Lov og rettferdighetspartiet har kjørt en kampagne mot LHBT-minoriteten, altså mot lesbiske homofile, bifile og transpersoner. Det har de blant annet gjort med å legge grunnlag eller legge til rette for det de kaller LHBT-fri zone, der kommuner eller byer kan si at de vil være frie for LHBT-ideologi.

[Transcript] Forklart / Det viktigste valget du ikke fikk med deg

Så det er ganske mange ting som gjør at kritikere og eksperter har vært bekymret for demokratiet og folksrettigheter i Pol.

Men valget i Polen får ikke bare konsekvenser for polaker.

EUs sjette største økonomi er også viktig for Europa.

Polen er i tillegg til å være en stor økonomi, et voksende militærmakt.

Og hvis det svekk av demokratiet i Polen virkelig hadde fått satt seg nå, så ville det vært dårlig nytt for Europa, EU og NATO.

I tillegg kunne enda en tredje omgang med lov og rettferdighetsregjering inspirert andre på politiske parti i EU.

Det kunne gjort samarbeide mellom EU-landene på en del område som, for eksempel, invandring og klima, vanskeligere.

Og det valget her har jo også vært viktig for navelene til Polen, nemlig Ukrainer.

På hvilken måte da?

Da Russland gikk til fullskalainvasjon av Ukrainer, så var Polen en av deres aller viktigste støttespillere.

De tok imot over en million flyktinga og har vært veldig viktig for å få sent våpen leveranset inn til Ukrainer.

Da har kommet inn bussette, bussette, buss med altså tusenvis, kanskje 10 tusen vis av flykningen fra Ukrainer.

Polen bekrefter i dag at de vil bye Tyskland om tilapelse, til å sende 14 løpare til to stridsvogner.

De som kommer ut som vi snakker med forteller at det er veldig takk, nemlig for hvordan de blir tatt imot her.

Men det også påvirker politikken i Polen, og spesielt ytre høyere partiet, konfødrasjon, har vært veldig kritisk til delen og støtten til Ukrainer.

Det er et parti som kunne bli nødvendig for å lov å rettferies partiet og prøve å inngått samarbeide med om de skulle prøve å danne en flertalsregjering.

Og det vil i så fall kunne betydde at støtta til Ukrainer og ukrainske flyktene kunne bli skadelig denne.

Så i det valget her var det usett vanlig mye som stod på spill, og mange frykte et hvordan det kunne ende.

For før valget visste målingene at lov året færdighetspartiet gjorde det best.

Og det ble også en såkalt valgtriller.

Så valgresultatene kom overraskende på ganske mange, tror jeg.

Og fordi rekordemange stemte, så var ikke det endelige resultatet klart for et par dager etter valget. Gostundt var det usikkert hva som faktisk kom til å skje.

Hva var det som skjedde til sluttet?

Så lov året færdighetspartiet ble i største parti med flest stemme, men de ligger an til å miste makta.

For de tre opposisjonspartierne er borgerplattformen, den tredje veien og nye venstre, som til sammen har fått flertal.

Dermed kan de klare å danne en regjering.

I spissen for det største opposisjonspartiet, borgerplattformen, står det en mann som vil bli viktig for polen videre.

[Transcript] Forklart / Det viktigste valget du ikke fikk med deg

Donald Tusk.

Og selv om navne minder ganske mye om en fyr med hentesveis på andre siden av Atlantarn, så er denne Donald'en egentlig hans rake motsetning.

Donald Tusk leder den største polsk opposisjonsblokket, borgerplattformen, og han var statsminister i Polen fra 2007 til 2014, før han ble EU-president fra 2014 til 2019. Han er altså en skikkelig EU-vennlig mann som forsøker seg på et aldri så lite comeback, og før valget så klarte han å samle enorme folkemengder i hovedstaden.

Han beskylder regjeringa de siste otte årene for å lede polen i autoritæretning, og har svekket landets demokratiske institusjoner.

Ja, og nå som han mest ansynlig kan få danne en regjering, hvordan skal han snu polen igjen av en retning?

Han har lov å rydde oppi resvestene.

Det kan gi polen tilgang på 36 miljarder euro fra EU, fordi det er midler som er å holde tilbake som svar på at den forreeringa la domstolen under politisk kontroll.

I tillegg er det et håp om at kvinnen og LHBT-personer sin rettighet er for bedre beskyttelse, og abortforsjemperet håper også at det på sikt vil bety at abort blir legalisert, og det betyr altså at abort blir lovlig fremtilt holdt i uke.

Men de tre opposisjonspartiene står ganske langt fra hverandre ideologisk, og du har fortsatt enkelt til politikere i opposisjonen som er veldig konservative, så det er ikke sikkert at det blir så lett å få gjennomslag for en ny abortlov.

Donald Tusk har også lovet å ta polen tilbake i EUs gode selskap.

Plant annet tror mange at han vil være mer med på EUs klimapolitikk, og at polen vil sattes mer på grønne omstilling fremover.

I tillegg regnvann med at behandlingen av flyktninger og andre migranter som kommer til polens grenser vil bli bedre.

Så er dette starten på en ny tid i polen?

Mange håper på det, men først så kan det bli flere veker med usikkerhet knyttet til hvordan en endelig regjering blir sjå ut, og veien fremover blir ikke lett.

For polen har både en statsminister som kan bli tusk, men de har også en president.

Han tilhører lov året hverdagespartiet, og han vil kunne forsøke å stoppe nye lovet.

Med det, Domstola og andre del av statsapparater styres av folk som er lojale mot lov året hverdagespartiet.

Det er ikke sikkert det blir så lett å fjerne deg her.

Men lykkast Donald Tusk så kan polen igjen bli mer demokratisk og på sikt få på plass igjen uavhengig Domstola.

Landet kan bli mer øvenlige,

og LHBT-personer og kvinne som Johanna kan igjen få bedre beskyttelse.

Og resten av forklart er Synne Søhol og Anders Weberg.

Og undersøker de store spørsmålene om tida vi lever i.

Det finner oss i Aftenposten eller poddmi.